

SOSYAL POLİTİKA ARACI OLARAK SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

Doç. Dr. Ertuğrul YUVALI

Erciyes Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

ÖZET

Sosyal politika kavramının, tanımı ve içeriği zaman içerisinde birçok önemli farklılıklar göstermiştir. Bunların bir kısmında daha çok sosyal sorunlar, mağdur gruplar ve bunlara yönelik koruyucu politikalar ön plana çıkarken, bazılarında çıkış noktası olarak kapitalist sistem ve sınıf mücadelelerine yer verilmekte, bazılarında ise sosyal adalet ve sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi gibi hedefler öne çıkarılmaktadır. Bununla birlikte oldukça basit bir tanım yapmak gerekirse sosyal politika, toplumsal sorunlara ilişkin olarak uygulanan politika ve önlemler bütünü olarak ifade edilebilir. Nitekim ortaya çıkış sürecinde daha çok emekçi kesimi hedefleyen sosyal politika, zaman içinde anlamını ve kapsamını değiştirerek gelişmiş, bugün çok daha değişen kitlelere ve hedeflere yönelmiştir.

Sosyal güvenlik kavramı ise, temelde, kişilerin karşılaşabileceği ve yaşam standartları için tehlike oluşturan olaylara karşı bir güvence arayışının ürünüdür. Söz konusu kavram güvenliğin sosyal risklerle ilgili olan boyutunu teşkil etmesinden dolayıdır ki; sosyal hayattaki değişim ve gelişime açık bir kavramdır. Bu bakımdan farklı biçimlerde tanımlanabilmekte, dar ve geniş olarak ifade edilen farklı anlamlarıyla karşımıza çıkabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Sosyal Güvenlik, Küreselleşme, Sosyal Devlet, Refah Devleti

SOCIAL SECURITY CONCEPT AS A SOCIAL POLICY TOOL

ABSTRACT

As concept of social policy's description and context have varied in the process of time. In some of them more social problems, aggrieved groups and protective policies have taken over. And in some of them, capitalist system and class consciousness are starting point. Also in some of them, aim is to achieve of social equality and social integration. For all that, if we describe simply, social policy is applied policy for social problems and all of measures. Thus in process of emergence, social policy purposed to support proletarian. But after changing content and developing over time, now social policy targets variant mass.

Fundamentally, social security is pursuit of pledge for events that people may encounter and threat of their standard of life. This term is open to change and development because of to be the dimension of security related to social risks. Therefore, social security is able to be defined different ways and it can appear with different meanings that are expressed narrowly and broadly.

Keywords: Social Policy, Social Security, Globalisation, Social State, Welfare State.

GİRİŞ

Sosyal politika¹; odak noktasına geleneksel olarak ücretli istihdamını yerleştiren², fakat daha geniş anlamıyla ele alındığında özellikle dezavantajlı sosyal sınıfların refah düzeyini arttırmayı amaçlayan³ ve bu bağlamda toplumla

1 "Sosyal Politika" kavramı ilk defa Almanya'da Prof. Wilhelm Heinrich Reiehl (1823-1897) tarafından yazılan bir eserde kullanılmıştır. Bu kavramın bilimsel bir içerik kazanarak geniş bir anlama yayılması yine Almanya 'da 1873 tarihinde "Sosyal Politika Derneği" nin kurulmasıyla mümkün olmuştur. Ülkemizde ise, sosyal politika kavramının 1917 yılında Ziya Gökalp' in başında bulunduğu "İktisadiyat" dergisi tarafından kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu terimin Türk terminolojisine girişi 1933-1934 yılları arasında gerçekleştirilen "Üniversite Reformu" ile ülkemize gelen Alman bilim adamlarından Prof. Dr. Gerhard Kessler aracılığıyla mümkün olmuştur. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: **Tokol**, Aysen; Sosyal Politika, 2. Bası., Bursa 2000, s. 2.; Özdemir, Süleyman; Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Doktora Tezi, İstanbul 2004, s.30 vd.; **Güven**, H. Sami, Sosyal Politikanın Temelleri, , 2. Bası, Bursa 1997, s.55 vd.

2 Özüğürlü, Metin; "Sosyal Politikanın Dönüşümü: Sıfatın Suretten Kopuşu", Mülkiye Dergisi, C.XXVII, Sayı: 227, Ankara 2003, s. 61.

3 **Allison**, McClelland; Social Policy In Australia, Oxford University Press, Melbourne 2014,

kaynaşmalarını sağlamayı hedefleyen politikalar bütünü olarak ifade edilebilir⁴. Başka bir tanımıyla ise sosyal politika, toplumdaki sosyal sınıf ilişkileri, hareketleri, mücadeleleri ve çelişkileri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya yönelik çalışmaları konu edinmiş bir disiplin⁵ olarak ifade edilmiştir⁶. Bu disiplin; sosyal güvenlik (sosyal sigorta, sosyal yardım ve hizmetler), endüstri ilişkileri (sendikalar, toplu pazarlık süreci, çalışma koşulları, ücret politikası vb.) ve en geniş anlamıyla sosyal haklar gibi alanlarda politika üretmeye çalışır. Ancak bunların da ötesinde sosyal politikanın, tarihten, siyaset felsefesinden ve sosyolojiden beslenerek geliştiğini ve neredeyse tüm toplumsal olaylarla yakından ilgili olduğunu belirtmek gerekir⁷.

Sosyal politika kavramı gerek terimsel olarak gerek içerik noktasında çok fazla tartışılan kavramların başında gelmektedir. Nitekim söz konusu kavram Kıta Avrupa'sında "sosyal politika" (social policy), Kuzey Amerika literatüründe ise daha çok "sosyal refah politikası" (social welfare policy) olarak ifade edilmektedir⁸. Bunun gibi sosyal politikanın Anglo-Sakson tanımında sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin etkinliği, verimliliği, bu hizmetleri kimin sağladığı gibi unsurlar ön plana çıkarken; Kıta Avrupa'sında sosyal politika kavramı daha çok emek piyasasına ilişkin kurumlar ve ilişkileri, bilhassa da işçi haklarını ve işçi, işveren ve hükümet arasındaki anlaşma çerçevesini ifade etmektedir⁹.

Türk literatüründe ise geçmişte sosyal politika kavramı ; "sosyal siyaset", "toplumsal siyaset", "içtimai iktisat", "içtimai siyaset" gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaktaysa da¹⁰, uluslararası alanda ve özellikle Avrupa

s. 3.

4 Şenkal, Abdülkadir; Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa Yayınları, 1. Bası, Ağustos 2005, s. 27.

5 Sosyal politika açısından ulaşılmak istenen hedefin ne olacağı ve hangi yöntemlerle alınacağı konusundaki uygulamaların farklı karakter göstermesi bakımından sosyal politikanın bir bilim dalı olarak değil de bir disiplin olarak kabul edilmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Kleinmann, Mark; "Kriz Mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim", Sosyal Politika Yazıları, Der.: Ayşe Buğra/Çağlar Keyder, Çev.: Burcu Yakut Çakar/Utku Balaban, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 159.

6 **Talas**, Cahit; Toplumsal Politika, İmge Kitabevi, Ankara 1990, s.31.; Benzeri bir biçimde Gerhard Kessler sosyal politikayı, sosyal sınıfların eylemleri çelişkileri ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya ve sürdürmeye yönelik bir politika olarak tanımlanmıştır(Çelik, Aziz, AB Sosyal Politikası Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı, İstanbul 2006, s.19).

7 **Buğra**, Ayşe/**Keyder**, Çağlar; Sosyal Siyaset Yazıları, İletişim Yayınları, 3. Bası, İstanbul 2008, s. 9.

8 **Ersöz**, H. Yunus; "Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 53, Sayı: 2, İstanbul 2003, s. 119.

9 **Kleinmann**, Mark; s. 159.

10 **Altan**, Ö. Zühtü ; Sosyal Politika, 2. Bası , Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2004, s. 11.

Birliği'nin resmi belgelerinde “sosyal politika” şeklindeki ortak kullanım ile birlikte, kavram ile ilgili terminolojik farklılaşmalar giderek azalmıştır. Nitekim söz konusu sosyal politika kavramı evrensel bir kabul zemini bulmaktadır¹¹.

Latince kökenli olan “sosyal” teriminin Türkçedeki karşılığı toplumla ilgili veya toplumsaldır. “Sosyal”¹² terimi her ne kadar topluluğa ait anlamına gelmekte olsa da, bu anlamıyla ilişkili olarak birlik, dayanışma, eşitlik ve yardım esaslarını çağrıştıran bir anlam taşımakta olduğu da söylenebilecektir^{13,14}. Dayanışmanın, eşitliğin, yardımlaşmanın olduğu bir toplumda ise birey kendisini güvende hissedecektir. Bu itibarla “sosyal” kavramının bir uzantısı olarak “güvenlik” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

En genel manasıyla tehlikelerin yokluğu olarak tanımlanabilecek “güvenlik” kavramı ise sosyal bakımdan bilhassa ekonomik güvenliği ifade eder. Bu bağlamda toplumsal yaşamda bireyin ekonomik güvenliğini sağlayacak olan ise sosyal güvenlidir¹⁵. Ancak belirtmek gerekir ki; “sosyal güvenlik” kavramı kendini oluşturan “sosyal” ve “güvenlik” kavramlarından belli ölçüde bağımsız, kendine özgü bir anlam ifade etmektedir¹⁶.

1. DAR ANLAMDA SOSYAL POLİTİKA

Sosyal politikanın ortaya çıktığı 19. yüzyılın son çeyreğini kapsayan dönem, çalışma hayatında yoğun olarak çalışan işçi sınıfı için çok kısıtlı yasal ve kurumsal korumanın söz konusu olduğu bir dönemdir. Söz konusu dönemde gerek endüstrileşmeyi devam ettirmek isteyen gerek işçi sınıfında büyüyen öfke ve hak arama talebini dindirme gereği duyan Batı Avrupa ülkelerinde çalışma yaşamında işverenin insafına terk edilen işçi sınıfı bakımından az da olsa bir koruma ve güvence sistemi oluşturulmaya başlanmıştır¹⁷.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve yavaş yavaş sistematik bir hale gelen “sosyal politika” esasen Sanayi Devrimi'nin yarattığı çatışmaların ve çelişkilerin kurulu düzeni sarsmaması için devlet tarafından

11 **Taşçı**, Faruk; Sosyal Politika-Ahlak İlişkisi, Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 20.

12 Sosyal güvenlik kavramını oluşturan ilk kelime olan “sosyal” terimi Latince kökenlidir. Türkçemize Batı dillerinden geçmiş ve “içtimai” kelimesinin yerini almıştır. İçtimai kelimesi ise Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, “toplumla ilgili, toplumsal” anlamına gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>).

13 **Gökçeoğlu**, Şebnem; Sosyal Güvenlik Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 37.

14 Etimolojik köken olarak sosyal terimi Latince de ortak, arkadaş, yoldaş gibi anlamlar ifade eden “socius” kelimesinden türemiştir.

15 **Gökçeoğlu**, Şebnem; s. 38.

16 **Arıcı**, Kadir; Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, Gazi Kitabevi, Ankara 2015, s. 3.

17 **Koray**, Meryem; Sosyal Politikanın Anlamı, s. 34.

alınan önlemler olarak kullanılmaya başlanmıştır¹⁸. Bunun neticesinde bu dönemde sosyal politika; işçi statüsü altında çalışanların iş ilişkilerini ve iş yaşamlarını korumak için devletler tarafından benimsenen ilkeleri, bu çerçevede alınan kararları ve sürdürülen uygulamaları konu alan bir bilim dalı olarak tanımlanmıştır¹⁹. İşte dar anlamda sosyal politika anlayışı²⁰, emek sermaye arasındaki çatışmanın yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan ve bilhassa işçi sınıfının yaşadığı sosyal sorunları çözmeye yönelik politikaları ifade eder²¹. Söz konusu dönemde emek-sermaye çatışmasını yoğunlukla yaşayan Batı Avrupa ülkelerinde en azından bu çatışmayı nispeten azaltmak ve çalışma yaşamındaki iş kazası ve meslek hastalığı, işsizlik, yaşlılık gibi yaygın risklere karşı önlem almak üzere bir takım politikalar üretmek zorunluluk halini almıştır²². Bu itibarla dar anlamda sosyal politika, işçi sınıfına ve onun en temel sorunlarını çözmeye yönelik dar kapsamlı ve amaçları sınırlı bir politika anlayışıdır²³. Dolayısıyla dar anlamda sosyal politikanın amacı; işçi ve sermaye sınıfı arasındaki sosyal sınıf çelişkilerini azaltmak, işçileri hızlı bir sanayileşmenin beraberinde getirdiği tehlikelere ve sosyal risklere karşı korumak ve işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek gibi konularla sınırlı kalmıştır²⁴.

2. GENİŞ ANLAMDA SOSYAL POLİTİKA

Sosyal politikanın dar anlamı, bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha geniş bir anlam kazanmaya başlamıştır^{25, 26}. Nitekim bu dönemle birlikte

18 **Gülmez**, Mesut; Uluslararası Sosyal Politika, TODAEİ, Ankara 2001, s.1.; Bu noktada belirtilmelidir ki; Sosyal politika bilim dalına konu olan politikalar devlet tarafından uygulanan ve denetlenen politikalardır. Sosyal devlet ilkesini benimsemiş olmanın da doğal bir sonucu olarak bu özellik sosyal politikalara kamusal bir nitelik kazandırır.

19 **Altan**, Ö. Zühtü; s. 2.

20 **Talas'a** göre; "dar anlamı açısından sosyal politika iki yanlı olarak belirebilir. Biri, genellikle ekonomik bakımdan bağımlı ve güçsüz insanları sermayeye karşı korumak ve sömürmelerini önlemek için devletin karışımı yanında almış olduğu koruyucu ve sınıflar arasında uyum denge sağlayıcı önlemlerdir. Bu önlemler sosyal politikanın bir yanını oluşturur. Öteki ise, sömürünün, doğrudan ilgililer tarafından önlenmesi ve toplumsal dengelerin bozulmaması için bu doğrudan ilgililerin doğal olarak var olan kimi haklarının ve özgürlüklerinin devlet tarafından ihlal edilmemesi ve başkalarına karşı korunmasıdır. Bu hakların ve özgürlüklerin başında kuşkusuz, sendikal haklar, başka bir deyimle sendika kurma, toplu pazarlık ve grev yapma hakları ve özgürlükleri gelir"(**Talas**, Cahit; s. 32).

21 **Güven**, H. Sami; s. 10.

22 **Koray**, Meryem; Sosyal Politika, İmge Yayınevi, Ankara 2005, s. 33.

23 **Koray**, Meryem; Sosyal Politikanın Anlamı, s. 33.

24 **Güven**, H. Sami; s. 10.

25 **Koray**, Meryem; Sosyal Politikanın Anlamı, s. 35.

26 Geniş anlamda sosyal politikanın bilhassa 1945-1975 yılları arasındaki dönemde büyük anlam kazandığı görülmektedir. Bu dönem, sosyal devlet kavramının geliştiği ve yaygınlaştığı, "altın çağını" yaşadığı bir dönemdir (Şişman, Yener; Sosyal Politika ve İş Hukuku, Eskişehir 2002, s. 20 vd.).

sosyal politika sadece emekçi kesime değil tüm kitlelere yönelik bir politika olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır²⁷. Sosyal politikayı geniş kapsamlı olarak tanımlamak istersek topluma bir bütün olarak bakan, toplum içindeki tüm sınıfları ilgilendiren muhtelif konuları sınıf farkı gözetmeksizin ele alan bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸. Öncelikli olarak emekçi kesimin sorunlarına yönelik çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkan sosyal politikanın daha sonra sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan çocuk hakları, kadın hakları, yoksulluk, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, konut vb. konular üzerine de eğildiği söylenmelidir. Dolayısıyla geniş anlamda sosyal politika, sadece işçi-işveren arasındaki ilişkileri değil, tüm sosyal gruplar arasındaki ilişkileri kendisine konu edinmesi ve uzlaşmacı çözüm yolları bulması şeklinde tanımlanmaktadır²⁹. Görülmektedir ki; geniş anlamı ile sosyal politika, toplumsal yaşamın büyük bir bölümünü ve çok değişik konuları ihtiva etmektedir³⁰.

Geniş anlamda sosyal politika anlayışıyla birlikte; yoksulluğun önlenmesi, herkesin belirli bir eğitim ve sağlık hakkı ile donatılması, gelir dağılımdaki eşitsizliğin nispeten de olsa giderilmeye çalışılması, işsizliğin azaltılması veya ortadan kaldırılması gibi hedefler sosyal politikanın temel hedefleri arasına girmiştir^{31,32}. Geniş kapsamda sosyal politika, ekonomik olayların neticelerinin toplumsal yaşam üzerindeki tüm etkilerini kendisine konu edinerek; toplum politikasının en geniş kapsamını içermekte ve ekonomik olaylardan doğan insanlar arasındaki sosyal ilişkileri ve sorunları bütün yönleriyle ele almaktadır. Geniş anlamıyla sosyal politika, toplumdaki tüm sınıfların refahları ve sosyal durumlarıyla ilgilenmekte ve bunlar arasındaki refah düzeyi ayrımlarını azaltmaya yönelik bir “toplum politikası” anlayışıyla temellendirilmiştir³³.

27 **Coffey**, Amanda; *Reconceptualizing Social Policy: Sociological Perspectives on Contemporary Social Policy*, UK, Open University Press 2004, s. 3.

28 **Talas**, Cahit; s. 32.

29 **Kleinmann**'a göre sosyal politika; “topluma bir çeşit şekil verebilmek için devletin bireysel davranışları etkileme, kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma ya da ekonomik sistemi belirleme amacına hizmet eden müdahaleler” olarak tanımlanabilir. Yazara göre; “geniş anlamıyla sosyal politika, sadece işçilerle değil (vatandaş olmayanlar da dahil) toplumun tüm üyeleriyle ilişkilidir. Sosyal politika, amaçları ve hedefleri; bu hedefleri gerçekleştirmek için kullanılan mekanizmalar ya da aktiviteler; sonuçları ya da etkileri açısından tanımlanabilir” (**Kleinmann**, Mark; s. 161.).

30 **Talas**, Cahit; s. 32.

31 **Koray**, Meryem; *Sosyal Politikanın Anlamı*, s. 35.

32 Aynı yönde **Şişman**'a göre sosyal politikayı bilim dalının en geniş anlamıyla; sosyal nitelikli tüm politikaları konu aldığını, bireylerin sağlıklarından eğitimlerine, güvenliklerinden hak ve özgürlüklerine dek uzanan çok yaygın bir çalışma alanına sahip olduğunu düşünebiliriz” (**Şişman**, Yener; s. 3 vd.)

33 **Güven**, H. Sami, s. 11.

Geniş ve modern anlamda sosyal politika uygulamalarını bir takım nitelikleriyle tanımlamak mümkündür. Söz konusu politikalar büyük ölçüde devlete ait olan ve mevcudiyetini insan haklarının ve demokrasinin gelişmesine borçlu olan politikalardır. Toplumun tüm katmanlarını ele alan sosyal politikalar, demokratik bir sistem içinde devletin toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşma sağlama ihtiyacı ve arayışıyla ilgili olmakta ve devletin daha geniş anlamda toplumsal eşitlik³⁴ ve toplumsal adalet sağlama yükümlülüğünden doğmaktadır. Sosyal politikaların geniş anlamda sosyal eşitlik ve sosyal adalet³⁵ sağlayıcı bir işlev ve nitelik kazanması bu politikaların haklar düzleminde hukuki bir temele oturması ve vatandaşlık anlayışına sosyal bir boyut eklemesine bağlıdır. Bu itibarla geniş anlamıyla sosyal politikanın, sosyal eşitliği ve sosyal vatandaşlığı kurmanın bir aracı olarak anlam ve işlev kazandığını kabulünden yola çıkmak suretiyle anlamlandırmak doğru bir yaklaşım olacaktır³⁶.

3. SOSYAL POLİTİKADA “REFAH DEVLETİ” VE “SOSYAL DEVLET” ANLAYIŞI

Geniş anlamda sosyal politikanın yeniden kavramsallaştırılmasında önemli bir yere sahip olan “refah devleti” kavramı (welfare state)³⁷ ve bu kavramla çoğunlukla aynı anlamda kullanılan “sosyal devlet” kavramı üzerinde de kısaca durmak gerekecektir. Burada refah devleti ve sosyal devletin ortaya çıkmasındaki dinamiklerden ve refah devleti-sosyal devlet ile ilgili olarak yapılan sınıflandırmalardan³⁸ bahsetmeksizin konu daha yüzeysel olarak ele alınacaktır.

T. H. Marshall, sosyal politikayı devletlerin vatandaşlarının refahlarını

34 *Koray*'a göre; “geniş anlamda bir sosyal eşitliği öngören politikaların Batı toplumunda, hatta en gelişmiş refah devletinde bile ne ölçüde gerçekleştiği hep tartışma konusudur ve kuşkusuz ülkeler arasında hayli büyük farklar vardır. Yine de refah toplumu denilen ve refah devleti uygulamalarında dikkat çeken ilerlemeler kaydeden Batı Avrupa ülkeleri için, 20. Yüzyılın ikinci yarısı sosyal adalet ve sosyal eşitlik kavramlarının oldukça ciddiye alındığı bir dönem olmuştur demek doğru olur. Bugün eleştirilerde de, hedeflerde de referans gösterilen çoğunlukla bu ülkelerin uygulamaları olmaktadır”(Aynen: **Koray**, Meryem; Sosyal Politikanın Anlamı, s. 35-36).

35 Bir tanıma göre sosyal politika, sosyal adaleti sağlamak konusunda oluşturulan fikirler ve uygulamaların bütünü olarak tanımlanabilir. Sosyal politika, kuramsal acıdan, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri en aza indirmek ve sosyal adaleti sağlamak için oluşturulan yaklaşımlar bütünü olarak ele alınabilir. (**Sunal**, Onur; Çocuğa Yönelik Sosyal Politika, Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 22-23).

36 **Koray**, Meryem; “Sosyal Politikanın Anlamı, s. 29.

37 Türkçe literatürde “refah devleti” ya da “sosyal devlet” ile anlatılmak istenen aslında İngilizce literatürde kullanılan “welfare state”e karşılık gelmektedir (**Aktan**, C. Can/Özkıvrak, Özlem; Sosyal Refah Devleti, İstanbul 2008, s.14).

38 Farklı refah devleti sınıflandırmalarıyla ilgili bilgi için bkz.: **Gökbunar**, Ramazan/Özdemir, Harun/**Uğur**, Alparlan; “Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (2) 2008, s. 159 vd.

yükseltmek amacıyla yapmış oldukları hizmetler biçiminde ifade etmiştir³⁹. Bu noktada geleneksel olarak yardımseverlik anlayışının da ötesinde modern anlamda sosyal politikanın merhametten çok adalet düşüncesine, lütuftan çok hak temeline dayandığını ve modern anlamda sosyal politika uygulamalarının gönüllü, gelip geçici, dar kapsamlı uygulamalardan ziyade kalıcı ve yaygın uygulamalardan oluştuğunu belirtmek gerekir⁴⁰.

“Refah devleti” ve “sosyal devlet” kavramları, modern ve geniş anlamda sosyal politikanın üretmiş olduğu kavramlardır. Zira sosyal politikalar refah devleti veya sosyal devlet olmadan da var olabilirken, refah devleti veya sosyal devletin modern anlamda sosyal politikalar olmadan var olmaları mümkün değildir⁴¹.

Refah devletinin oluşması temel olarak iki nedene dayandırılmıştır. Bu nedenlerden ilki 1929 yılında yaşanan “Büyük Ekonomik Buhan” sonrasında, liberal devlet anlayışının⁴² başarısızlıklarının ortaya çıkması ve söz konusu ekonomik bunalımı aşmak için yeni bir devlet anlayışına duyulan ihtiyaçtır. Zira ekonomide yaşanan derin kriz sebebiyle; ABD’de ortaya çıkan ve giderek artan işsizlik ve yoksulluk zamanla diğer ülkelere de sıçramış, bu durumu önlemek amacıyla tam istihdam ve talep yöntemi uygulamalarını amaçlayan Keynesyen ekonomiye⁴³ geçiş yaşanmıştır. Bir diğer neden ise; II. Dünya Savaşı

39 **Tittmuss**, Richard M.; *Social Policy*, Edited by Brian Abel Smith and Kay Tittmuss, Open University Set Book 1990, s. 23.

40 **Akbaş**, Dilek; *Avrupa Birliği Sosyal Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s. 15 vd.

41 *Andersen’e* göre; “bazıları refah devletlerinden, bazıları refah rejimlerinden, bazıları ise sadece sosyal politikalarından sanki aynı şeymiş gibi bahsederler. Ama bu yanlış sosyal politikalar refah devletleri olmadan var olabilirler., fakat tersi geçerli değildir. Toplumsal riske işaret eden bir çeşit kolektif siyasi eylem mevcut ise sosyal politikaların varlığından söz edebiliriz. Romalılar fakirlere yemek dağıttığında; kilise, loncalar ve soylular yardım ve sadaka dağıttığında; veya kuruluş aşamasında ulus devletler ve mutlak monarşiler yardımını yasalaştırdığında (ve kamu çalışanları için refah planlarını), bu, refah devleti değil, sosyal politika idi. (Aynen: **Andersen**, Gosta Esping; “Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri”, *Sosyal Politika Yazıları*, Der.: Ayşe Buğra/ Çağlar Keyder, Çev.: Burcu Çakar/Utku Balaban, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2006, s. 35).

42 “Liberal devlet anlayışı, toplumsal düzenin, bireysel özgürlük ve eşitlik ilkeleri ve güvenceleriyle sağlanıp sürdürülebileceği varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bu anlayışta devlet, ekonomik ve toplumsal yaşamın işleyişine karışmaz, emek-sermaye ilişkilerinde tarafsız kalır ve sadece geleneksel işlevlerini kapsayan bir jandarma görevini üstlenmektedir. Liberal anlayış, ekonomik yaşamın kendi doğal kuralları içinde işlemesinin, serbest yaşam koşulları içinde bireylerin ve sermaye sahiplerinin özgür kararlarının aynı zamanda toplumun çıkarlarını da maksimize edeceğini ve böylelikle toplumsal çıkarlarını otomatikman gerçekleştireceğini ve bu durumda toplumsal düzenin en iyi şekilde sağlanacağı savunulmaktaydı” (Aynen: **Güven**, H. Sami; s. 68).

43 1930’lu yıllarda Keynes’in ekonomi kuramından önce, devletler zaten talep genişletici politikaların ve kamu yatırımlarının önemini keşfetmeye başlamışlardı. Bir anlamda Batı Avrupa devletleri Marksist sosyalizme karşı refah devleti inşa etmeye başladılar. II. Dünya Savaşı’nın

sonrası çift kutuplu hale gelen dünya düzeninde, giderek etkisini arttıran “sosyalizm tehdidine” karşı koyma iradesinin ortaya koyduğu anlayıştır⁴⁴. Dolayısıyla bilhassa 1940’lı senelerin ortalarından itibaren ekonomik krizlerin önüne geçmek, Büyük Savaş’ın ve neticesindeki iktisadi bunalımların yol açtığı tahribatı ortadan kaldırmak için refah programlarının devlet tarafından organize edilerek düzenlenmesi artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu itibarla İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte devlet ve sosyal taraflar arasında meydana gelen uzlaşmayla refah devletine giden yolun başlangıcı çizilmiştir^{45, 46}. Bu bakımdan refah devleti adeta yeni bir politik taahhüt, devletle sosyal sınıflar arasında yeniden yazılmış bir toplumsal sözleşme olarak da nitelendirilmiştir⁴⁷.

Her ne kadar refah devletinin genel geçer bir tanımı olmadığı ifade edilse de⁴⁸, refah devleti şu şekilde tanımlanabilir: Kişilere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi verip, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik imkanları sağlayan ve toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler alanında belirli bir standart getiren devlettir^{49, 50}. Görüldüğü üzere, modern anlamda sosyal politikanın uygulama alanları refah devletinin de temel unsurlarını oluşturmaktadır. Çoğu zaman refah devletiyle aynı anlamda kullanılan “sosyal devlet” kavramının da bir tanımını yapma gerekirse; sosyal devlet, “bireylere, insan onuruna yakı-

ardından ise Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidi ile birlikte, refah devleti artık Batı’nın ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmıştır. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için: **Kazgan**, Gülten; Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul, 1997, s. 185.

44 Özdemir, Süleyman; s. 590.

45 Çelik, Aziz “Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye’nin Uyum Süreci-2”, Sendikal Notlar, Sayı: 25, Mart 2005, s. 304.

46 Refah devleti’nin gelişim aşamalarıyla ilgili bilgi için bkz.: **Koray**, Meryem; Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000, s. 53 vd.

47 **Esping-Andersen**, Gosta; Toplumsal Riskler, s. 36.

48 **Gough**, Ian; “Refah Devleti”, New Palgrave Dictionary Of Economics, Vol.: 4, s. 895-896. (Çev: Kamil Güngör). Yazara göre; refah devletine ilişkin tanımlar refah devletine asgari bir sorumluluk yükleyenden refah devletine çok geniş bir faaliyet alanı (sosyal hizmetler, sağlık, eğitim, konut vb.) tanıyana doğru farklılık göstermektedir. Nitekim refah devletleri, milletlerin ekonomik, kültürel ve tarihsel geleneklerine göre farklılaşmaktadır.

49 **Flora**, Peter/**Arnold**, J. Heidenheimer; “The Historical Core and Chancing Boundaries of the Welfare” Development of welfare States In Europe and America, edited by. Peter Flora, Arnold J. Heidenheimer, Transaction Publishers, New Brunswick, USA 1990, s. 29.

50 *Briggs’e* göre refah devleti; piyasa güçlerinin iktisadi hayattaki rolünü azaltmak amacıyla bilinçli bir biçimde örgütlü kamu gücünün kullanıldığı bir devlet türüdür. *Briggs’e* göre refah devleti üç alanda önemli bir rol üstlenmektedir. Bunlardan ilki bireylere ve ailelere asgari bir gelir gelir garantisi sağlamak, ikincisi ise, bireylerin bir takım sosyal risklerin (yaşlılık, işsizlik vb.) üstüsünden gelmesine yardımcı olmaktır. Bir diğeri ise; sosyal refah hizmetleri vasıtasıyla bireylerin yaşam kalitesini yükseltmektir. Bkz.: **Gough**, Ian; s. 895.

sır asgari yaşam standartlarını sunmaya yönelmiş^{51, 52}, bu amaçla milli gelirin daha adil dağıtılmasını ve böylelikle sosyal adaletin temin edilmesini sağlayan, bu bağlamda devletin, ekonomik ve sosyal hayata aktif müdahalelerde bulunmasını hedefleyen ve bireylere; kişisel ve siyasal haklar yanında, sosyal ve ekonomik hakların da tanınmasını öngören bir devlet anlayışı⁵³ olarak tanımlanabilir.

“Sosyal devlet” ile “refah devleti” kavramlarının aynı anlamı taşıyıp taşımadığına ilişkin soruya ise olumlu cevap vermek mümkündür. Bununla birlikte bu iki kavramın farklı anlamlara geldiğini ileri süren görüşler de mev-

51 Bu hususu vurgulayan Anayasa Mahkemesi Kararına göre; “...Hukuk devletin, işlem ve eylemlerinin hukuka uygun olması, hukukun üstünlüğü ilkesini içtenlikle benimsemesi, yargı denetimini etkinlikle yaygınlaştırıp sürdürmesi, yasakoyucunun çalışmalarında kendisini her zaman Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla bağlı tutması, yasakoyucu da dahil devletin tüm organları üstünde hukukun mutlak bir egemenliğe sahip olması, insan haklarına saygı göstermesi ve bu hakları korumayı, âdil bir hukuk düzenini kurarak geliştirmeyi zorunlu sayması gerekir. Yasaların üstünde yasa koyucunun uymak zorunda bulunduğu Anayasa ve temel hukuk ilkeleri vardır. Anayasa’da öngörülen devletin amacı ve varlığıyla bağdaşmayan, hukukun ana ilkelerine dayanmayan yasalar kamu vicdanında olumsuz tepkiler yaratır. Sosyal devletin daha önce yapılan kısa tanımı, hukuk devleti tanımıyla birlikte ele alınınca sosyal hukuk devletin gerekleri açıklanmış olur. Toplumsal gereklere ve toplum yararına öncelik veren, güçsüzü güçlüye karşı koruyarak ulusal dayanışmayı üstün düzeyde gerçekleştirip dengeyi kuran devletin, hukuk içinde kalarak ve hukuka özenle uyarak yasal düzenlemeleri yapması, barış ve mutluluğu sağlaması, özlenen en çağdaş görünümüdür. “Mal ya da hizmet üretmek amacıyla kurulmuş, doğal kaynaklar, emek ve sermaye gibi üretim etmenlerini bir örgüt ve yönetim gücü ile biraraya getiren ekonomik amaçlı kuruluşlar” olarak tanımlanan işletme biçiminde dönüştürülecek sağlık kuruluşlarını satmak için üretimde bulunması, ayrıca kurucu ve sahiplerinden bağımsız bir varlığı, muhasebesi ve atanan bir yönetim merkezine sahip olması gerekir. Yatırım ve personel ücretleri dışındaki giderleri için devlet desteği olmaksızın kendilerinin gelir elde ederek çeşitli giderler yapması, kâr amacını gündeme getirmektedir. Bu amaca ulaşmak için, sağlık hizmetlerinin maliyetinin artırılması kaçınılmazdır. İnsanın doğuştan sahip bulunduğu onurlu bir hayat sürdürme, maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkını, refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, sosyal hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak sosyal hukuk devletin temel amacı ve görevidir. Anayasa’nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde yer alan konuyla ilgili sağlık, çevre, konut hakları, devletin yükümlülükleriyle birlikte sosyal devlet niteliğinin içeriğini oluşturan haklardır”. **AYM**, Karar Tarihi: 19.04.1988, 1987/16 E., 1988/8 K., (www.kazanci.com).

52 *Mollamahmutoğlu’na* göre sosyal devlet; liberal bir takım hak ve özgürlükleri inkar etmeden, bununla birlikte bu hak özgürlükleri öncelikle toplumun dar gelirli kesimleri olmak üzere tüm vatandaşların kullanabilmesi için gerekli tüm tedbirleri alan devlettir. Bkz.: **Mollamahmutoğlu**, Hamdi; “Sosyal Güvenlik ve Özelleştirme”, Sosyal Güvenlik, Sorunlar- Çözümler, Özçelik-İş Sendikası Yayınları, No:15, Şubat 1999, s. 98. Başbuğ’a göre; “sosyal devlette birey ve toplumsal ilişkiler bakımından müdahalenin ölçüsüne getirilen en temel değer insan onuruna yakışır hayattır. Bu bakımdan sosyal devlet her bir vatandaşına insan onuruna yakışır bir hayat standardını garanti etmekle yükümlü olan devlettir. Sosyal devletin topluma olan müdahalesinin sınırı da budur. Müdahale insan onuruna yakışır hayat seviyesi sağlanıncaya kadar gerçekleştirilecektir” (Aynen: **Başbuğ**, Aydın; Sosyal Hukuk, Hukukun Toplumsal Temelleri, A Kitap Yayınları, Ankara 2010, s. 85).

53 (Aynen: **Gümüş**, A. Tarık; Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 183).

cuttur⁵⁴. Örneğin, *Huber* 'e göre; refah devleti toplumsal eşitsizlikleri önlemek adına sosyal yararların yeniden dağıtımını yönünde ortaya konulan denkleştirme önlemlerinin bütününe ifade eder. Buna karşılık sosyal devlette ise sosyal reformlar ön plana çıkar. Sosyal reformdan kastedilen ise sadece devletin yardımlarından oluşan sosyal yardım devleti değildir. Sosyal devlet; sanayileşme sonrasında oluşmuş sınıflaşmış toplumsal katmanlar arasındaki çatışmayı, zıtlığı sosyal uzlaşmayla gidermeye çalışan ve konuyla ilgili olarak tüm tedbirleri alan devlettir⁵⁵. *Luhmann* ise refah kavramının sosyal yardımlardan ve mağduriyetlerin giderilmesinden çok daha geniş bir kavram olduğunu ve dolayısıyla da refah devletini, toplumsal farklılıkları ve eşitsizlikleri sosyal yardım türü gibi tedbirlerle gidermeye çalışan bir sosyal devlet olarak değerlendirmenin yetersiz bir yaklaşım olacağını ifade etmiştir^{56, 57}.

Sosyal devlet ile refah devletinin aynı anlama geldiğini ifade eden görüşlere göre ise; söz konusu ayrımın tarihsel bir temeli bulunması dışında bu iki kavram farklı bir anlam taşımamaktadır⁵⁸. Nitekim Almanya'da Weimar Cumhuriyeti⁵⁹ döneminde devletin üstlendiği sorumlulukların fazlalığı⁶⁰ ifade

54 *Luhmann* 'a göre; sosyal devletin refah kavramı temel alınarak tanımlama çabalarında, refah kavramının zaman içerisinde değişiklik göstereceği de dikkate alınmalıdır. Zira sosyal bir devletin sağlamak zorunda olduğu refah zamana göre değişim gösterir. Bu bağlamda refah kavramı sosyal yardımların sağlanması ve mağduriyetlerin bertaraf edilmesinden çok daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bkz.: **Luhmann**, Niklas; *Refah Devleti'nin Siyaset Teorisi*, Bakış Yayınları, İstanbul 2002, s. 5. (Çev.: Medeni Beyaztaş).

55 **Huber**, Ernst R.; "Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet", AÜS-BFD, C. XXVII, Sayı: 3-4, Ankara 1970, s. 35 vd. (Çev.: Tuğrul Ansay).

56 **Luhmann**, Niklas; s. 5.

57 Aynı yönde *Özateşler* 'e göre; refah devleti kavramı herkese çağdaş vbir yaşam ve geçim düzeyi sağlayabilecek gelişmiş ülkeleri ifade etmektedir. Bu bağlamda her refah devleti bir sosyal devlettir, ancak her sosyal devlet bir refah devleti değildir. Bkz.: *Özateşler*, Mustafa; "İktisadi Açından Liberal Devlet, Sosyalist Devlet, Sosyal Devlet- I", E.Ü. İktisat Fakültesi Dergisi, Yıl:1, Nisan 1980, Sayı: 1, s. 118.

58 **Tanör**, Bülent; *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, May Yayınları, İstanbul 1978, s. 105.; **Kapani**, Münci; "Sosyal Bir Devletin Belirgin Özellikleri ve Ekonomik ve Sosyal Alanlardaki Başlıca Ödevleri", *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler*, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, İstanbul 1982, s. 356.

59Almanya'da, 11 Ağustos 1919 tarihinde Weimar Anayasası'nın kabulü ile başlayıp 30 Ocak 1933 tarihinde Adolf Hitler'in Şansölye olmasına kadar süregelen döneme verilen isimdir. Cumhuriyet, ismini I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkılması sonucu lağvedilen Alman monarşisi yerine milli meclisin yeni anayasayı oluşturmak için 1919 yılında toplandığı Weimar kentinden alır.

60 Refah devletinin hedefi zorunlu devlet mekanizmalarını kullanarak çeşitli gruplar arasında gelirin yeniden dağıtılmasını ve bu amacı gerçekleştirmek adına gerekli olan kanuni düzenlemelerin yapılmasını ve kurumların oluşturulmasını sağlamaktır. Dolayısıyla refah devleti müdahaleci bir devlettir. Nitekim refah devletin de devlet, ekonomik ve sosyal yaşama seyirci değil az veya çok müdahaleci bir rol üstlenir. Bu bağlamda devletin ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülmesi yanında sosyal denge ve uzlaşma sağlayıcı yönü de önemli görülmektedir. Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için; *Özdemir, Süleyman; Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, Doktora Tezi, İstanbul 2004, s. 20 vd.

etmek amacıyla biraz da olumsuz anlamda kullanılan refah devleti kavramı, sonraki yıllarda yerini devletin sosyal yönünü ön plana çıkaran “sosyal devlet” kavramına bırakmıştır. İngiliz uygulamasında ise refah devleti (welfare state) kavramı ilk ortaya çıktığı dönemden itibaren⁶¹ sosyal devlet kavramına nazaran daha çok tercih edilmektedir.

Türk Hukuku bağlamında konuya yaklaştığımız zaman ise “sosyal devlet”, refah devleti” veya sosyal refah devleti” kavramlarının aynı olguyu ifade etmek için kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda söz konusu kavramlar aynı kurumsal yapı ve anlayışı ifade etmektedir diyebiliriz⁶².

4. KÜRESELLEŞME ve SOSYAL POLİTİKA

1970’li yıllardan itibaren ön plana çıkan küreselleşme⁶³; üzerinde uzlaşılması oldukça güç olan ve birçok alanda tartışmaları da beraberinde getiren bir kavram olarak görülmektedir. Elbette ki; bu çalışmanın konusu ve kapsamı itibariyle bu tartışmalar derinlemesine irdelenmeyecek ve daha genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme süreci içerisinde aynı zaman dilimine rast gelecek biçimde birbiriyle çelişkili ve karmaşık pek çok süreç gerçekleşebilmektedir⁶⁴. Bu itibarla küreselleşmenin nasıl tanımlanacağı noktasında pek çok farklı görüş olduğu görülmektedir⁶⁵. Küreselleşme kavramı bağlamında; belirli fikirlerin,

61 İngiltere de “refah devleti” kavramının literatürde yaygınlaşması 1942 yılında hazırlanan Beveridge Raporu ile gerçekleşmiştir.

62 **Gümüş**, A. Tank; s. 167-168.

63 Her ne kadar 1970’li yıllardan sonra ön plana çıksa da küreselleşmenin esasında son 500 yıldır devam eden ve üç küresel dalgayla şekillenen bir süreç olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda ilk dalga, 1500’li yıllardan itibaren bölgesel ticaretten uluslararası ticarete doğru gelişme sürecidir. İkinci dalga ise sanayilemeden sonra başlayan 1880’li yıllardan itibaren hız kazanan süreçtir. Üçüncü dalga ise ikinci dünya savaşından sonra değişen yeni dünya düzeninin etkisiyle 1970’li yıllardan itibaren hız kazanan süreçtir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **Robertson**, Robbie; *The Three Waves Of Globalization A History Of A Developing Global Consciousness*, Frenwood Publishing And Zed Books Nova Scotia And London 2003, s. 4

64 **Doğan**, İlyas; *Parçalayan Küreselleşme*, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 24 vd.

65 Muhtelif düşünürler tarafından yapılan küreselleşme tanımları önemli farklılıklar arz etmektedir. Ancak bu tanımlarda bir içeriğin anlatılması çabası mevcuttur. Bu içeriğin isimlendirilmesi de, her düşünürün kendi dünya görüşü, bilim dairesi içinde gerçekleşmektedir. Buna göre küreselleşmeyi, “Geç Kapitalizm”, “Bilgi Çağı”, “Yeni Dünya Düzeni”, “Post Modern Çağı”, “Büyük Dönüm Noktası”, “Tarihin Kırılma Anı” vb. olarak adlandıran düşünürler olmuştur. Bu bağlamda, Roland Robertson küreselleşmeyi, “sadece uluslararası bağımlılığın somut yanlarını değil, aynı zamanda dünyayı tek bir mekan olarak algılama biçimi” olarak tanımlarken, Anthony Giddens, “birbirinden uzakta yaşanan bölgesel olayların, dünya çapındaki sosyal ilişkiler olarak birbiri ile ilişkilendirilmesindeki yoğunlaşma süreci” olarak ele almaktadır. Martin Albrow ise küreselleşmeyi “dünyadaki halkların tek bir dünya toplumu ve küresel toplum yönündeki faaliyetlerin bütünü” olarak ifade etmiştir. (Hablemitoğlu, Şengül; *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004, s.39-40.)

kavram ve teknolojilerin dünya ölçeğinde kullanılması, küresel değerlerin evrensel nitelik kazanarak, ulusal kimlikleri ve sosyal yapıları etkilemesi veya dünyanın bir ekonomik bütün oluşturarak birbirine benzeme süreci olduğu gibi tanımlamalar yapılmaktadır⁶⁶. Küreselleşmeyle ilgili olarak yapılan tanımların ortak özelliği ise küreselleşmenin daha çok ekonomik nitelikteki baskın karakterinin diğer unsurlar üzerinde oluşturduğu etkidir⁶⁷. Bu bağlamda en temel dinamiklerinden yola çıkarsak küreselleşme sermayenin, emeğin, malların, bilginin uluslararası piyasada serbestçe dolaşımı olarak ifade edilebilir⁶⁸. Bununla birlikte sermayenin, malların, emeğin, bilgi ve tüketim anlayışlarının, ulusal sınırları aşarak evrensel bir benzeşime yol açan küreselleşme sürecinin baskın sebebinin; uluslararası ticaretin artışı, serbest piyasa ve neo-liberal politikalar değil, iletişim ve bilişim teknolojilerinde kaydedilen büyük ilerlemeler olduğu da ifade edilmiştir⁶⁹.

Küreselleşme olgusu tek bir boyuta indirgenemeyecek birçok farklı yönleri olan ve karmaşık dinamiklere sahip bir süreçtir. Küreselleşme olgusu durağan, statik bir yapıda değildir ve henüz tamamlanmamış olması nedeniyledir ki; bu olguyu bir süreç olarak ifade etmek daha doğru olacaktır⁷⁰. Dinamik bir yapıda olan küreselleşme süreci etkinliğini her geçen gün arttırmakta, yaymakta ve bünyesine kattığı açılım ve dönüşümlerle mevcut yapısını değişen koşullara göre uyarlayabilmektedir. Ancak temel olarak denilebilir ki; küreselleşme süreci ekonomik anlamda liberal ekonomik düzenin, politik alanda ise liberal demokrasinin ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Günümüzde küreselleşme kavramı, hemen hemen tüm sosyal alanlarda, ekonomide politikada, kültürel yaşamda ve bunların da ötesinde ekolojide ve teknik sahada yaygın bir biçimde kullanılmaktadır⁷¹. Bu bağlamda küreselleşmeyi salt toplumsal veya ekonomik yönden irdeleyen yaklaşımlar yanında küreselleşmeye çok daha fazla anlamlar yükleyen yaklaşımlar da söz konusu

66 Özaydın, Mehmet Merve; Küreselleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Sosyal Politikalarda Yaşanan Değişimin Analizi, Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 55 vd.

67 **Tutar**, Hasan; Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2000, s.17-18.

68 Dünya Bankası'nın tanımına göre küreselleşme; "Bireylerin ve işletmelerin diğer ülke kurum ve bireyleriyle gönüllü olarak ekonomik işlemler başlatma özgürlük ve yeteneğidir". DPT'nin "Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon raporunda yapılan tanıma göre ise küreselleşme; "ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını" ifade etmektedir(DPT, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2000, s. 3)

69 **Toker**, Dereli; "Teknolojik Değişmeler, Çalışma İlişkileri ve Yeni İstihdam Türleri", **Çalışma Yaşamında Dönüşümler**, Der.: Aşkın Keser, Ezgi Kitabevi 2002, s. 2.

70 **Karabulut**, Bilal; "Küreselleşme Ekseninde Stratejik Öngörüler", Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler, Platin Yayıncılık, Ankara 2005, s. 3.

71 Şenkal, Abdülkadir, s. 101.

olmaktadır⁷². Bizim konumuz açısından ise üzerinde duracağımız husus küreselleşmenin sosyal politika üzerindeki etkileri olacaktır.

Küreselleşme sürecinin yayılmasının ve gelişmesinin elbette ki sosyal politika ve sosyal politikanın bir neticesi olan sosyal devlet (refah devleti) üzerinde birçok etkisi (siyasi, ekonomik, teknolojik vb.) olmuştur. Bu bağlamda; küreselleşmenin ekonomik boyutunun sosyal devlet anlayışının değişimi, dönüşümü bağlamında temel etken olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte küreselleşme sürecinin siyasi ve teknolojik boyutları da ekonomik boyuta yansıyan yönleriyle sosyal devlet üzerinde bir takım etkiler doğurmuştur⁷³. Nitekim teknolojik yenilikler sermayenin uluslararası hareketlik kazanmasında başrolü oynamaktadır⁷⁴. Örneğin, bu yenilikler neticesinde anlık işlemlerle dünyanın başka bir köşesinde yatırım yapma imkanı söz konusu olmuştur. Bunun yarattığı ekonomik sonuçlar elbette küreselleşmenin sosyal devlet üzerinde bir takım etkiler doğurmasına sebep olmuştur.

Küreselleşmenin siyasi etkilerinin ise kuşkusuz en önemlisi, küreselleşme sürecinin ulus devletlerin ekonomideki belirleyiciliklerinin nispeten azalması ve uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler gibi ulusötesi piyasa güçlerine kaymasıdır^{75,76}. Ulus devletlerin ekonomideki etkinliklerin azalmasından ise ulus devletle özdeş olmamakla beraber ulus devletlerin sosyal boyutları da etkilenmiştir⁷⁷. Netice itibarıyla küreselleşmenin etkisi ve genişliğinin abartıl-

72 Küreselleşmenin nitelikleri şu şekilde sıralanabilir; “1- Küreselleşme tekil bir durum değil, bir süreçtir. 2- küresel ve ulus-üstü bağımlılık yoğunluğu bu sürecin aktörleri olan devletler, uluslararası kurumlar, sivil toplum örgütleri ve çok uluslu şirketlerin etkisiyle oluşmaktadır.3- küreselleşme süreciyle birlikte sınırların önemini kaybettiği bir dünya karşımıza çıkmaktadır.4- küreselleşme sürecini yönlendiren askeri, siyasi ve ekonomik nitelikli olup; güçlü aktörler, dünyanın başka bölgelerinde yaşayanlar açısından önemli sonuçlar doğuran kararlar alabilmekte ve eylemlerde bulunabilmektedir. 5- küreselleşme tek bir alanda değil, toplum hayatının(ekonomik, siyasi, asker., hukuki vb.)pek çok alanında kendini göstermektedir”.(Aynen: **Gümüş**, A. Tark; s. 422).

73 **Gümüş**, A. Tark; s. 422-423.

74 **Pierson**, Christopher; *Beyond The Welfare State? The New Political Economy of Welfare*, Polity Press, Cambridge 2001, s. 63.

75 **Pierson**, Christopher; s. 179.; **Koray**, Meryem; *Sosyal Politikanın Anlamı*, s. 24-25. ; **Doğan**, İlyas; *Parçalayan Küreselleşme*, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 180 vd. ; **Şaylan**, Gencay; s. 181 vd.

76 *Koray'a* göre; “Bu dönüşüm içinde gerileyen ideolojik ve siyasal güçler nedeniyle ulus devlet uzun mücadeleler sonucunda kazanılan sosyal boyutlarını birer birer terk etmekte, eğitim, sağlık, konut gibi kamu hizmetleri piyasalaşırken sosyal güvenliğin bireysel güvenlik anlayışına dönüşmesi istenmektedir...dolayısıyla bir yandan ulusal politikalar gerilerken öte yandan bu gerilemeyi tersine çevirecek güçlerin yetersizliği nedeniyle yalnız ulusal devletler değil, gerçekte bu düzeyde işleyen siyaset ve demokrasi işlevini yitirmektedir(Aynen: **Koray**, Meryem; *Sosyal Politikanın Anlamı*, s. 24).

77 **Gümüş**, A. Tark, s. 450.

dığı⁷⁸, küreselleşme sürecinin ulus devletlerin yapısını çok etkilemeyeceği⁷⁹ veya ulus devletlerin sonunu getireceği gibi zıt görüşleri⁸⁰ bir tarafa bırakıp meseleye sosyal politika açısından yaklaştığımızda; bu sürecin ulus devletlerin ekonomik alandaki belirleyiciliğini serbest piyasalar lehine azalttığını söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle küreselleşmeyle birlikte ulus devletlerin ekonomi üzerindeki otonomi ve kontrolleri azalmaktadır⁸¹. Zira küreselleşme süreciyle ulus devletlerin uluslararası politikalarda söz sahibi olması azalmış; uluslararası politikaların uluslararası tröstler ve IMF, DB, OECD, NAFTA, AB gibi örgütler tarafından şekillendirildiği bir süreç ortaya çıkmıştır⁸². Bu bağlamda sosyal devlet olma iddiasındaki ulus devletler uygulamak istedikleri sosyal programları diledikleri gibi yürürlüğe koyamamaktadır.

Küreselleşmenin hâkim ekonomi politikasını oluşturan neo-liberalizm, ulus devletin sosyal devlet anlayışı ile izlediği sosyal politika alanlarını daraltmış ve bir kısmından vazgeçilmesine, bir kısmında da geriye gidişlere yol açmıştır. Dolayısıyla bu süreçle birlikte dünya ölçeğinde ve ülkelerin kendi içinde toplumsal adaletsizliğin ve eşitsizliğin artması söz konusu olmuştur. Zira küreselleşme sürecinde ekonomi üzerindeki belirleyiciliğin sosyal devletten uluslararası kuruluşlara kaymış olması devletlerin sosyal amaçlarını gerçekleştirmesini engellemekte ve sosyal amaçlı uygulamalar hususunda uluslararası kuruluşlar belirleyiciliğini arttırmaktadır⁸³. Uluslararası kuruluşların bu konudaki eğilimi ise neo-liberal politikalar doğrultusunda serbest piyasa ekonomisinin güçlen-

78 Hirst, Paul/ Thompson, *Grahame*; "The Future of Globalization", Journal of the Nordic International Studies Association Yıl: 2002, Sayı:37(3), s. 250 vd.

79 Bu görüşü savunanlara göre; ulus devletler ulusal ekonomilerini, para birimlerini, toprak sınırlarını, hatta kültür ve dillerini yönetme yeteneğini kaybetmiştir. Ulus ötesi güçler, küresel pazarın, ulus ötesi şirketlerin ve küresel hale gelmiş iletişim kanallarının hâkimiyetine geçmiştir. Örneğin, *Kennedy*'ye göre, küreselleşme süreciyle birlikte, ulus devletler kontrolü kaybetmektedir. Günümüz küresel toplumu, geleneksel politik yapılar, ulusal bilinç, sosyal ihtiyaçlar, kurumsal düzenlemeler ve alışkanlıklar gibi birçok şey ile teknolojik değişim ve ekonomik bütünleşmenin uzlaştırılması görevi ile karşı karşıya kalmaktadır (**Kennedy**, Paul.; *Preparing For The Twenty- First Century*. Random House , New York 1993, s. 53 vd.); Aynı yönde *Strange*; küreselleşme süreciyle birlikte dünya pazarlarının kişisel olmayan güçleri, toplum ve ekonomi üzerinde politik otoritesinin en fazla olduğu farz edilen devletten daha güçlü olduğunu ifade etmiş ve küreselleşmenin, devletin ulusal ve uluslararası meselelerini kontrol etme ve yönetme becerilerini büyük ölçüde azaltarak, devlet egemenliğinin zedelenmesine neden olduğunu belirtmiştir(**Strange**, Susan; *The Retreat Of The State: The Diffusion Of Power In The World Economy*. Cambridge University Press, New York 1996, s. 89).

80 Söz konusu görüşler için bkz.: **Pierson**, Christopher; *Modern Devlet*, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul 2000, s. 274. (Çev.: Dilek Hattatoğlu).; **Sunay**, Reyhan; *Tartışılan Egemenlik*, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s. 129 vd. **Doğan**, İlyas; s. 148.

81 **Taşçı**, Faruk; s. 31.

82 Şenkal, Abdulkadir; s. 106.

83 **Bulut**, Nihat; s. 192.

dirilerek refahın artırılması yönündedir⁸⁴. Örneğin Dünya Bankası yoksullara yönelik sosyal kurumların oluşturulmasında bahsetmekle birlikte söz konusu sosyal kurumları tamamen özel alanda tanımlamaktadır⁸⁵. Ancak uluslararası kuruluşlarca önceliğin piyasa verimliliğine verilmesi refahın belirli kesimlerde toplanmasını sağlamakta ve topluma yayılmasını zorlaştırmaktadır. Buna karşılık küreselleşmenin sosyal devlet üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olmamakla birlikte iç etkenlerden sonra ikincil bir etken olarak kabul edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir⁸⁶. Nitekim bu düşünce itibarıyla küreselleşme süreci, sosyal devleti tamamen ortadan kaldıran bir olgu olmamakla birlikte sosyal devletin artan masraflarına yönelik bir dönüşüm süreci olarak görülebilir. Zira maliyetleri azaltmak bağlamında tüm ülkeler arasında bir rekabet ortamı söz konusu olmaktadır⁸⁷. Elbette ki; maliyetleri dibe çekmek bakımından söz konusu olan bu yarıştan ülkelerin sosyal politika uygulamaları olumsuz anlamda etkilenmektedir^{88, 89}.

5. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

5.1. Dar Anlamda Sosyal Güvenlik

Dar anlamda sosyal güvenlik bir takım sosyal risklere (mesleki, fizyolojik, sosyo-ekonomik) karşı toplumun geneline sosyal güvence dağıtmayı amaçlamaktadır⁹⁰. Başka bir ifadeyle bu kavram; sosyal risk olarak kabul edilen

84 **Deacon**, Bob; s. 111.

85 Dünya Bankası'nın görünürde bir yoksullukla mücadele imajı vermeye çalışmasına karşılık aksi bir biçimde sermaye çıkarları yönünde ve yoksulluğu artırıcı politikalar izlediği görüşü için bkz.: Özdek, Yasemin; "Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısılcacında İnsan Hakları" Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara 2002, s. 38-39.

86 Bu görüşe göre; Bu görüşe göre; sosyal devletlerinin değiştiği doğru olmakla birlikte, bu değişimin sebebi nüfusun yaşlanması, teknoloji, postfordist gelişmeler, aile yapısının değişmesi, hükümetler için sosyal yükümlülüklerin sürekli artması gibi küreselleşme faktörü dışındaki faktörlerde aranmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **Pierson**, Paul; *Beyond The Welfare State*, s. 134 vd.

87 Bu yarış literatürde "Dipteki Yarış" (Race To The Bottom) olarak ifade edilmektedir. Bkz.: **Pierson**, Paul; *Beyond The Welfare State*, s. 179.

88 **Sunay**, Reyhan; s. 266.; **Bulut**, Nihat; s. 189.

89 "Mishra, küreselleşme sürecinin sosyal devlete etkisi bağlamında yedi temel noktaya dikkat çekmiştir. 1-Küreselleşme, ulusal hükümetlerin takip edebileceği ekonomik büyüme ve tam istihdam politikalarını zayıflatmaktadır. 2-Küreselleşme sonucunda, çalışma şartları ve ücretlerde eşitsizlik artmaktadır. 3-Küreselleşme, sosyal harcamaları ve sosyal koruma sistemlerinde aşağı yönlü bir baskı yapmaktadır. 4-Küreselleşme, sosyal korumanın desteklenmesini zayıflatmaktadır. 5-Küreselleşme, sosyal ortaklık ve dayanışmanın temellerini zayıflatmaktadır. 6-Küreselleşme, özellikle politik seçeneklerin sol kanadının dışarıda bırakılmasına neden olmaktadır. 7-Küreselleşmenin çatışma mantığı, ulusal toplum ve demokratik politikaların mantığıyla ilgili bulunmaktadır". **Mishra**, Ramesh; *Globalization and the Welfare State*, Edward Edgar Publishing, Cambridge 2000., s. 15.(Aynen: **Gümüş**, A. Tarık; s. 443).

90 **Korkusuz**, Refik/**Uğur**, Suat; *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 4. Bası, Ekin Yayınları, Bursa 2015,

bir takım tehlikelerin yol açabilecekleri gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı, bireyleri, başkasının yardımına muhtaç olmaksızın geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle güvenliklerinin sağlanması olarak da tanımlanabilir^{91, 92}. Sosyal güvenlik, kişilerin belirli bir geçim düzeyinin garanti altına alınması olarak da ifade edilmektedir⁹³. Bunun gibi sosyal güvenliği, toplumsal dayanışma üzerinden gelirin yeniden dağılımı araçları kullanılarak toplumdaki tüm bireyler için insanca yaşamaya yeterli, katlanılabilir bir hayat seviyesinin garanti edilmesi olarak da tanımlandığı belirtilmelidir⁹⁴. Tüm bu tanımlarda görüldüğü üzere dar anlamda sosyal güvenlik kişilerin bireysel ekonomik güvenceye alınmalarını ön plana çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle kişilerin ekonomik olarak bir takım sosyal risklere karşı güvence altına alınması, dar anlamda sosyal güvenlik kavramı bakımından yeterli görülmektedir⁹⁵.

Görüldüğü üzere sosyal güvenliğin⁹⁶ temelini sosyal risklerin kişiler üzerindeki etkilerini giderme yönündeki politikalar oluşturmaktadır. Gerçekten sosyal güvenliğe ilişkin politikaların anlamı sosyal risk kavramından hareket etmek suretiyle belirlenir⁹⁷. Bu olgu, tüm devletler bakımından sosyal güvenlik sistemi oluşturulurken bir model olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı Sözleşmesiyle de⁹⁸ kabul edilmiştir. Nitekim söz konusu sözleşmeyle

s. 6.

91 **Dilic**, Sait; Sosyal Güvenlik Kavramı, BATİDER, Haziran 1987, C.XIV, Sayı:1, s.55.; **Arıcı**, Kadir; Türk Sosyal Güvenlik s. 4.

92 Aynı yönde: Anayasa Mahkemesi bir kararında "Sosyal güvenlik, her şeyden önce, herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamayanlara ve bu nedenle gelir kaybına uğrayarak muhtaç duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat sürmeleri için gerekli olan geliri sağlar. Sosyal güvenlik, ekonomik yönden güçsüzleri, insanca yaşamak için yeterli geliri olmayanları korumayı amaçlar... Sosyal güvenlik ve bunu gerçekleştirme aracı olan sosyal sigortaların Anayasal yönden değerlendirilmesi yapılacak olursa, Anayasa'nın, bireylerin, gelecekte karşılaşacağı sosyal riskler karşısında yoksulluğa düşmemeleri için bunlara asgari ölçülerde bir yaşam düzeyi amaçlandığı ve bunu bir hak olarak benimsediği görülmektedir" ifadeleriyle dar anlamda sosyal güvenliğe işaret etmiştir. (AYM, Tarih: 14.11.1990 Esas Numarası:1990/5, Karar Numarası:1990/28).

93 **Demirbilek**, Sevdâ; Sosyal Güvenlik Sosyolojisi, Legal Yayıncılık, İzmir 2005, s. 19.

94 **Arıcı**, Kadir; "Beveridge Planı", GÜİİBF Dergisi, Yıl: 1986, Sayı: 1-2, C.2, s.14.

95 **Bakırcı**, Münevver Kübra; Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Hakkı ve Engelliler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 9.

96 Üçışık, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin muhtelif hükümlerinden yola çıkarak sosyal güvenliği şu şekilde tanımlamıştır; "sosyal güvenlik kişilere, insan şeref ve haysiyetine uygun yaşayış seviyesi için gerekli ve yeterli mali imkanlardan yoksun kaldıkları işsizlik, hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık gibi kanunla düzenlenen belirli hallerde, kanunda hak olarak öngörülen karşılıksız, katkı karşılığı veya ödünç şeklindeki desteklerin kamu kurum ve kuruluşlarınca sağlanmasıdır"(Aynen: Üçışık, H. Fehim; Sosyal Güvenlik Hukuku, Ötügen Yayınevi, İstanbul 2015, s. 18.).

97 **Güzel**, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioglu**, Nurşen; Sosyal Güvenlik Hukuku, 16. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s. 3.

98 Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 28 Haziran 1952 tarihinde kabul edilen "Sosyal

sosyal risk olarak kabul edilmesi gereken olayların bir listesi verilmekte ve üye devletlerden söz konusu sosyal risklere karşı bir koruma sağlamaları istenmektedir⁹⁹. Söz konusu sosyal riskler ise; hastalık, analık, engellilik, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, ailevi yükler ve işsizlik olarak belirlenmiştir.

UÇÖ'nün 102 sayılı Sözleşmesi'nin 2/a-II. maddesi uyarınca, sözleşmeyi uygulayan üye devletlere, bu risklerden en az üçüne karşı koruma sağlaması zorunluluğu getirilmiştir. Bu biçimde üç sigorta kolunu uygulamak suretiyle sözleşmeyi kısmen uygulayan bir ülkeye diğer sigorta kollarını da uygulama zorlayacak her hangi bir hüküm de öngörülmemiştir¹⁰⁰. Bununla birlikte kabul edilecek üç riskten biri işsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, sakatlık veya ölüm risklerinden biri olmak zorundadır¹⁰¹. Görüldüğü üzere 102 sayılı Sözleşme bağlamında UÇÖ'nün sosyal güvenliği dar anlamıyla ele aldığını söylemek mümkündür¹⁰².

Anayasa Mahkememizin bir takım kararlarında da sosyal güvenliğin dar anlamıyla ele alındığı görülmektedir. Nitekim Mahkeme'nin "Sosyal güvenlik hakkı çalışanların çalışma yaşamlarının ve yarınlarının güvencesidir. Sosyal güvenlik, toplumun parçası olan bireylere, gelirleri ne olursa olsun doğal bir olay olan yaşlılık ile hastalık, kaza, ölüm ve malûllük gibi sosyal riskler karşısında asgari bir yaşam düzeyi sağlama amacına yöneliktir" ifadeleri dar anlamda sosyal güvenliği tanımlamaktadır¹⁰³.

5.2. Geniş Anlamda Sosyal Güvenlik

Geniş anlamıyla sosyal güvenlik kavramında ise sosyal güvenlik; sosyal risklerin etkilerinin giderilmesi ve asgari bir yaşam düzeyi sağlama bağlamında bir sınırlamaya tabi tutulmamıştır. Bu bağlamda asgari bir yaşam düzeyi hususunun salt ekonomik anlamda ele alınmasının toplumun tüm asgari ihtiyaçlarını karşılama anlamında eksiklikler taşıdığı kuşkusuzdur. Bu itibarla

Güvenliğin Asgari Normlarına ilişkin Sözleşme" olarak isimlendirilebilecek bu sözleşme Türkiye'de 10.08.1971 tarih ve 13922 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 99 UÇÖ'nün sosyal güvenlik konusuna ilişkin 102 sayılı sözleşme ve tavsiye kararlarına ilişkin ayrıntılı bilgi ve eleştiriler için bkz.: **Dur**, Varol; "Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Sosyal Güvenlik Politikalarındaki Dönüşüm", Karatahta, Aralık 2015, Sayı:3, s. 128 vd.

100 **Dur**, Varol; s. 132.

101 Aynı zamanda belirtilen risklere karşı sosyal güvenceden yararlanacak kişilerin de genel olarak işçilerin % 50'si veya aktif nüfusun % 20'si olma gereği şartı da söz konusudur.

102 102 Sayılı Sözleşmenin, genel yapısı itibarıyla, sosyal güvenlik sisteminden yoksun gelişmekte olan devletleri sosyal güvenlik alanında cesaretlendirmek adına asgari normları çok düşük düzeyde belirlediğine ilişkin olarak bkz.: **Turan**, Ercan; "Sosyal Güvenlik Hakkı", Kamu-İş 2003, C.7, Sa.:3, s.11.

103 **AYM**, Tarih: 10.12.1991, Esas Numarası: 1991/23, Karar Numarası: 1991/47 (www.kazanci.com.); Aynı yönde: **AYM**, Tarih: 23.02.2001, Esas Numarası: 1999/42, Karar Numarası:2001/41.

geniş anlamda sosyal güvenlik, sosyal güvenliği ekonomik güvencesinin de ötesinde bir anlayışla, açılımla ele almaktadır.

Sosyal güvenlik geniş manasıyla; “her insana, yaşamın türlü durumları karşısında, aşırı ihtiyaç haline düşmeden ve özgürlüğünden fedakârlık ettirmeden, insana yaraşır bir yaşam düzeyi sağlamaya yönelik düzenleme ve önlemler bütünü” olarak tanımlanmıştır¹⁰⁴. Bu tanımın da ötesinde bu anlamıyla sosyal güvenlik toplumdaki herkesin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını kapsayacak biçimde bugün ve yarınlarının devlet tarafından güvence altına alınması olarak da ifade edilmiştir¹⁰⁵. Bir başka tanıma göre; sosyal güvenlik, her birey ve toplum için mutlak suretle karşılanması gereken bir sosyal ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı doğuran nedenler evrensel bir niteliğe sahip olup, her birey ve toplum için geçerlidir. Ancak bu ihtiyaçların karşılanma biçimi ve yöntemleri toplumdan topluma farklılık gösterir¹⁰⁶.

Söz konusu kavramın geniş anlamı bağlamında denilebilir ki; dar anlamda sosyal güvenlik farklı olarak bireye sağlanan güvencenin ekonomik boyutu yanında bireysel ve sosyal bir boyutu da mevcuttur. Sosyal güvenliğin kapsamını oldukça genişleten bu yaklaşım İnsan Hakları Evrensel Bildirisine de yansımıştır. Nitekim Bildirgenin 22. maddesi; “Her insanın, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvencesi, şahsiyetinin serbestçe gelişmesi ve onuru için zorunlu olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakları vardır” biçimindedir¹⁰⁷.

Geniş anlamda sosyal güvenlik¹⁰⁸; salt bireyleri muhtaçlık durumundan ko-

104 (Aynen: **Akad**, Mehmet Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı, Kazancı Hukuk Yayınları No:112, İstanbul 1992, s.9).

105 Ünver, Naci; “Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinleştirilmesi”, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü Yayınları, İkinci Türkiye İktisat Kongresi, İzmir 2-7 Kasım 1981, s. 5.

106 Şenocak, Hasan; “Sosyal Güvenlik Sistemlerini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç İçinde Değerlendirilmesi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 2009, Sayı: 56, s. 414.

107 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. maddesi ise; “Her insanın, yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hallerde sosyal güvence hakkına sahiptir. Anneler ve çocuklar öncelikle özen ve yardım görmek hakkına sahiptirler. Bütün çocuklar evlilik içinde ya da dışında doğsunlar, aynı toplumsal güvenceden yararlanırlar” biçimindedir.

108 Beveridge Planında, sosyal güvenliğin hastalık, cehalet, fakirlikten doğan sefalet, işsizlik gibi hususlarla mücadele etmesi gerektiği ve insana yaraşır bir hayat sağlamayı hedef alan sağlık, kültür, eğitim, beslenme, barınma ve sağlık hizmetlerini de kapsayan bir sistem olduğu belirtilmiştir. (Bkz.: **Arıcı**, Kadir; Beveridge, s. 27-28).; Söz konusu Raporda; “soyut bir özgürlük anlayışı insan hayatı için bir garanti değildir. Çünkü insan, beş canavarla karşı karşıyadır; yoksulluk, hastalık, bilgisizlik, pislik(sefalet) ve işsizlik. insanı bu savaşında destekleyecek olan iktidar bunu ne bahşiş, nede sadaka olarak yapacaktı. Vatandaş bunu bir hak olarak isteyebilecektir. Bu hakkın adı da sosyal güvenlidir. Bu tespitten yola çıkan rapor, önce ihtiyacın teşhisinin gerekli olduğunu, milli aşgari prensibinin kabul edilmesini ve devletin bu milli aşgariyi temin etmesini, sosyal güvenliğin devlet ile fert işbirliği ile elde edileceğini, sosyal sigortanın, sosyal gelişmenin kapsayıcı politikasının bir kısmı olduğunu, bunun yanı sıra hastalık, bilgisizlik, sefa-

rumakla kalmaz, yaşam seviyesinin korunması ve bu seviyenin çağdaş normlarda asgari seviyede karşılanmasını ve garanti edilmesini de kapsayacak kadar geniş bir içeriğe sahiptir¹⁰⁹. Öyle ki; geniş anlamda sosyal güvenliğin kapsamına sosyal korumanın tüm içeriği dâhil edilebilir. Bu bağlamda geniş anlamda sosyal güvenlik anlayışı, sosyal risklerin bireylerin üzerindeki etkilerinin giderilmesinin sağlanması yanında gelir kaynağı belirli bir sınırın altına düşen her bireyine asgari bir ekonomik bir güvence sağlama amacını güder¹¹⁰. Bu manasıyla kişilerin tüm yaşamı ve buna bağlı sorunlar, geniş anlamıyla sosyal güvenliğin kapsamı içinde yer almaktadır¹¹¹.

Anayasa Mahkemesi de bir kararında sosyal güvenlik kavramını geniş anlamıyla ; “Sosyal güvenlik, her şeyden önce, herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamayanlara ve bu nedenle gelir kaybına uğrayarak muhtaç duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat sürmeleri için gerekli olan gelirin sağlanmasını öngörür. Sosyal güvenlik, ekonomik yönden güçsüzleri, insanca yaşamak için yeterli geliri olmayanları koruyup kollar”¹¹² biçiminde ifade etmiştir.

Geniş anlamıyla sosyal güvenlik sosyal risklerin sonuçlarının onarılması yanında bir takım önleyici teknikleri de barındırmaktadır. Bu bağlamda iş sağlığı ve güvenliği alanında kaza ve hastalıkların önlenmesi çabaları, işsizliğe karşı mücadele, hastalık riskine karşı koruyucu bir sağlık politikası geliştirilmesi vb. gibi sosyal riskler henüz ortaya çıkmadan oluşturulacak önleyici teknikler de geniş manasıyla sosyal güvenliğin kapsamı içerisinde¹¹³.

Netice itibariyle, sosyal güvenliğin anlam olarak gelişmesi sonucunda bugünün ve yarının güvence altına alınmasının yanında herkese kişiliğini koruma

let ve tembellik (işsizlik) ile de savaşmak gerektiğini, ihtiyacın ortadan kaldırılmasının, gelirin iki yönde yeniden dağıtımının sağlanmasına bağlı olduğunu ve bunlarında sosyal sigorta ödemeleri ile aile yardımları yoluyla olabileceğini” ifade edilmiştir(Aynen: **Akad**, Mehmet, s. 20).
109 **Arıcı**, Kadir; Türk Sosyal Güvenlik, s. 4.

110 **Güzel**, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioğlu**, Nurşen; s. 6.

111 **Güzel**, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioğlu**, Nurşen; s. 7.

112 **AYM**, Tarih:29.05.2008, Esas Numarası.2002/45, Karar Numarası: 2008/109, Aynı Yönde: “Anayasa’nın 60. maddesinde “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir” denilmektedir. Buna göre Devlet, bireylere gelecekte karşılaşacakları sosyal riskler karşısında yoksulluğa düşmemeleri için asgari ölçüde bir yaşam düzeyi sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, sosyal sigorta kuruluşlarınca, kendi kuralları çerçevesinde gerçekleştirilir ve yerine getirilir. Sosyal güvenlik, her şeyden önce, herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamayanlara ve bu nedenle gelir kaybına uğrayarak muhtaç duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat sürmeleri için gerekli olan gelirin sağlanmasını öngörür. Sosyal güvenlik, ekonomik yönden güçsüzleri, insanca yaşamak için yeterli geliri olmayanları koruyup kollar” **AYM**, Karar Tarihi: 29.05.2008, Esas Numarası:2002/45, Karar Numarası:2008/ 109(www.sinerjimevzuat.com.tr).

113 **Güzel**, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioğlu**, Nurşen; s. 7.

ve geliştirme imkânı da sağlanmalıdır. Zira sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması neticesinde toplumsal huzur ve barışın sağlandığı toplumlarda bireyler kişiliğini geliştirme imkanı bulacaktır. Anayasa Mahkemesi de Anayasamızın 17. maddesinde söz edilen “yaşama ve maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme” hakkıyla sosyal güvenlik hakkının sıkı bir bağlantısı olduğuna işaret etmiştir¹¹⁴. Sosyal güvenliği kişiliğin geliştirilmesine ve hatta bireylerin mutluluğuna bağlayan bu anlayış, sosyal güvenliğe çok daha geniş anlamlar yüklemektedir. Bu anlamıyla sosyal güvenlik toplumdaki tüm bireyler bakımından çalışıp çalışmamalarına göre ayırt edilmeksizin barınma, eğitim, kültür, dinlenme, kamu yönetimine katılma vb. gibi konularda çağdaş normlarda asgari bir seviyenin karşılanmasını içermektedir¹¹⁵.

6. BİR İNSAN HAKKI OLARAK SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

Sosyal güvenlik tüm temel insan haklarına ilişkin belgelerde yer alan bir insan hakkıdır¹¹⁶. Bilhassa sosyal devletin önem kazandığı ve genişlediği dönemde en dikkat çekici gelişme sosyal güvenliğin ekonomik ve sosyal nitelikli bir hak olarak temel bir insan hakkı olarak kabul edilmesidir¹¹⁷. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra bir çok ülkenin Anayasasında kendine yer bulan “Sosyal Güvenlik Hakkı” uluslararası düzeyde ise ilk olarak 10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde temel bir insan hakkı olarak düzenlenmiştir¹¹⁸. Söz konusu Bildirge dışında da uluslararası bildiri ve sözleşmelerde

114 “Kişinin yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma hakkı, birbirleriyle sıkı bağlantıları olan, devredilmez, vazgeçilmez temel haklardır. Bu haklara karşı her türlü engelin ortadan kaldırılması da devlete görev olarak verilmiştir. Güçlüler karşısında güçsüzleri koruyacak olan devlet, gerçek eşitliği sağlayacak, toplumsal dengeyi koruyacak ve böylece devlet sosyal kaldırılması da devlete görev olarak verilmiştir. Güçlüler karşısında güçsüzleri koruyacak olan devlet, gerçek eşitliği sağlayacak, toplumsal dengeyi koruyacak ve böylece devlet sosyal niteliğine ulaşacaktır. Sosyal devlet, yaşama hakkının korunması, sosyal güvenliğin sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Yaşama hakkının korunması ve sosyal güvenliğin sağlanması, sosyal devlet olmanın gereğidir. Sosyal güvenlik kuruluşlarına ilişkin düzenlemelerin “yaşama hakkı ile maddî ve manevî varlığı koruma haklarını, zedeleyecek veya ortadan kaldıracak kuralları içermemesi gerekir. Anayasa’nın 56. maddesiyle, Devlete, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla sağlık kuruluşlarının hizmetlerini düzenleme, denetleme ve organize etme gibi görevler verilmiştir. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal güvenlik kurumlarını oluşturarak onlardan yararlanarak ve onları denetleyerek yerine getirecektir. Devlet için bir görev, kişiler için de bir hak olan bu amacın gerçekleştirilmesinde, bu hakkı sınırlayıcı, yararlanmayı zorlaştırıcı ya da zayıflatıcı düzenlemeler 56. maddede yer alan kurallara aykırı düşer. **AYM**, Karar Tarihi: 16.10.1996 Esas Numarası: 1996 / 17 Karar Numarası: 1996 / 38

115 **Güzel**, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioğlu**, Nurşen; s. 8.

116 **Tuncay**, Can/**Ekmekçi**, Ömer; Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Beta Yayınları, 18. Bası, İstanbul 2016, s. 56.; **Güzel**, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioğlu**, Nurşen; s. 32.; **Arıcı**, Kadir; Türk Sosyal Güvenlik, s. 44-45.

117 **Gümüş**, A. Tarık; s. 314.

118 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 22. maddesine göre; “Her insanın, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvencesi, şahsiyetinin serbestçe gelişmesi ve onuru için zorunlu olan ekono-

ifadesini bulan¹¹⁹ sosyal güvenlik hakkı tüm dünyada temel bir insan hakkı olarak kabul görmekte ve neredeyse tüm ülkeler kendi insanlarına sosyal güvenlik sağlamada çağdaş insan hakları çerçevesinde bir sistem kurmaya çalışmaktadırlar¹²⁰.

Sosyal güvenlik hakkı devlete pozitif faaliyette bulunma ödevini yükleyen bir sosyal haktır. Nitekim devlet bu suretle bu hakkı hayata geçirme ve kişilerin sosyal güvenliklerini çalışıp çalışmamalarına ve hatta vatandaş olup olmamalarına bakmaksızın sağlama yükümlülüğü altındadır. Bu itibarla bir ülkede sosyal güvenliğe ilişkin bir sistemin oluşturulması ve bireylere sosyal güvenliğin sağlanması aynı zamanda temel insan haklarından bir tanesinin yerine getirilmesi gibi bir fonksiyonu yerine getirir¹²¹.

Sosyal güvenliğin hukuk düzeni tarafından korunan ve hak sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi verilen menfaat olma özelliği, hukuk düzeninin sağladığı korunmadan faydalanan bir hak sahibi ile koruma ile sağlanan güvenliğe, hakka riayet edecek bir hak yükümlüsü olması gereğini de beraberinde getirmektedir¹²². Bu noktada Anayasamızın 60. maddesinde herkesin, sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ifade edildikten sonra bu hakkın yükümlüsü ile ilgili olarak da bir sonraki fıkrada devletin, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alacağı ve teşkilatı kuracağı belirtilmiştir¹²³. Her ne kadar Anayasamızın 65. maddesinde “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir” hükmü öngörülmüşse de devletin hak yükümlüsü olarak kendine çizdiği bu sınır tartışılmaktadır¹²⁴. Ayrıca doktrinde sosyal güvenlik hakkı bağlamında hak yükümlüsü olarak sadece devleti görmeyip tüm toplumu bu hakkın yükümlüsü olarak ifade eden görüşler de mevcuttur¹²⁵.

mik, sosyal ve kültürel hakları vardır. Bireyler, her devletin, kuruluşları ve kaynakları göz önüne alınarak ortay konacak ulusal çabalar ve uluslararası işbirliği yoluyla bu haklarından yararlanırlar”.

119 Örnek olarak bkz.: Filedelfiya Bildirisi, Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı Sözleşmesi Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu ve Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi.

120 **Arıcı**, Kadir; Türk Sosyal Güvenlik, s. 45.

121 **Arıcı**, Kadir; Türk Sosyal Güvenlik, s. 34.

122 Bakırcı, Münevver Kübra; s. 46.

123 Sosyal güvenlik hakkı, Anayasa da “Temel Haklar ve Ödevler” başlığını taşıyan ikinci kısım içerisinde “Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler” başlıklı ikinci bölüm altında düzenlenmiştir.

124 Özellikle sosyal yardımlar noktasında devletin hak yükümlüsü olarak hangi noktaya kadar yükümlü olacağı hususu ileride ayrıntılı olarak ele alınacağından ayrıntıya girilmemiştir.

125 **Tanör**, Bülent : Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, May Yayınları, İstanbul 1978; s. 78.

Sosyal güvenliğin bireylere asgari bir ekonomik güvence sağlama amacı neticesi itibarıyla insan onurunun korunmasına yöneliktir¹²⁶. Yine sosyal güvenlik hakkı devletlerce kişilerin çalışıp çalışmamlarına¹²⁷ ve hatta vatandaş olup olmamalarına bakılmaksızın herkese sağlanması gereken bir haktır. Sadece insan olma sıfatına bağlı olarak başka hiçbir koşula tabi olmaksızın kazanılan insan haklarından olan sosyal güvenlik hakkından kişinin kendi iradesi ile vazgeçmesi mümkün değildir. Anayasamızın 12. maddesinde öngörülen “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir” ifadesiyle 60. maddesindeki “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir” ifadeleri arasında bir bağlantı kurulduğunda herkesin kişiliğine bağlı, vazgeçilemez ve devredilemez nitelikte sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu neticesi ortaya çıkar^{128, 129}. Yargıtay 10.Hukuk Dairesi’nin, 21.02.2000

126 Aynı yönde; “Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir. Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletin, tüm kurumlarıyla Anayasa’nın özüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Hukuk devletin amaç edindiği kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir. ...Anayasa’nın, Cumhuriyetin nitelikleri arasında yer verdiği sosyal hukuk devletin dayanaklarından birini oluşturan sosyal güvenlik kavramının içerdiği temel esas ve ilkeleri uyarınca toplumda yoksul ve muhtaç insanlara Devletçe yardım edilerek onlara insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyi sağlanması, böylece, sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkelerinin gerçekleşmesine elverişli ortamın yaratılması gerekirken itiraz konusu madde ile bir grup sigortalının yaşam düzeylerinin ötekilere oranla çok farklı bir biçimde yükseltilmesi yoluna gidilmiştir. Böylece sosyal güvenlik, sosyal hukuk devleti içerisinde yer alan ve bu ilkeyi oluşturan temel kavramlardan birisidir. Sosyal güvenlik hukuku alanında oluşturulacak tüm kuralların, öзде bu kavrama uygun olması zorunludur” **AYM**, Karar Tarihi: 26.10.1988, Esas Numarası: 1988 / 19 , Karar Numarası: 1988/33 (www.sinerjimevzuat.com.tr).

127 Aynı yönde “Yukarıda da değinildiği gibi, Anayasa 48. maddesi ile kişilerin sosyal güvenlik haklarını düzenlemiştir. Bu madde şöyledir: “herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal Sigortalar ve sosyal yardım teşkilâtı kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindedir.” Maddede sosyal güvenlik hakkının tüm yurttaşlara tanındığı açıkça belirtilmiş olduğundan bu haktan yalnız sigortalı işçilerin yararlanacağı, bunun dışında kalan memurlar dahil, öteki tüm yurttaşların yararlanamayacağı sonucu çıkarılamaz. Bu görüş Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında yer almıştır” **AYM**, Karar Tarihi: 13.10.1977, Esas Numarası: 1977 / 42, Karar Numarası: 1977 / 122 (www.sinerjimevzuat.com.tr).

128 **Gökçeoğlu**, Şebnem; s.83.

129 Aynı yönde “ Feragatnamenin, sigortalı olmak hak ve yükümlerinden kaçınmak ve vazgeçmek amacıyla düzenlendiği ve davadan da bu nedenle feragat edildiği, açık ve seçiktir. Bu nitelikteki bir feragatın, özel bir hüküm olan 506 sayılı kanunun 4 üncü maddesine ters düştüğü ve kanuna aykırı olup, geçersiz bulunduğu meydandadır Bu nedenle, söz konusu feragatın davanın reddini ve genel uygulamanın tersine, mahkeme kararının bu yönden bozulmasına gerektirmeyeceği kabul edilmeli, davalıların temyiz itirazları incelenmelidir” Yarg.10.HD, Karar Tarihi: 01.02.1985 Esas: 1985 / 223 Karar: 1985 / 418 (www.sinerjimevzuat.com.tr). , Aynı yönde; “Sosyal Güvenlik, uluslararası hukuk belgelerinde ve çağdaş anayasalarda, temel bir hak niteliğinde görülerek, (ekonomik ve sosyal hakları) kategorisinde düzenlenmiştir. Toplumun tüm bireylerini kapsamına alan çabalarının bir sonucu olarak sosyal güvenlik temel bir insanlık hakkı görünümü kazanmıştır. T.C. Anayasası’nın 60. maddesi ile, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu kabul edilmiş ve Devlet’in bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alması öngörülmüştür”. İşte Sosyal Sigortalar da, ülkemiz açısından, çalışan nüfusun bir bölümünün

tarhli bir kararında da bu husus açıkça ifade edilmiştir. Söz konusu karara göre; “Davacının çalışmasının varlığı uyumsuzluk konusu değildir. Askerlik suresinde sigortalı çalışılmayacağı belirtilmişse de bu fiilen askerlik yapılan devreyi kapsar. Hava değişimi sırasında yasal olarak kişi her ne kadar asker sayılsa da fiilen böyle bir çalışma yapılmıştır. Sigortalılığa 506 sayılı Kanunun md. 6’ya göre vazgeçilmez ve feragat edilmez haktır. Kamu düzenine ilişkindir. Bu davayı açmakta da hukuki yararı vardır. Diğer taraftan Anayasanın 60. maddesine göre her çalışan Sosyal Güvenlik Hakkına sahiptir. Hükmü de göz önünde tutularak davacının davasının kabulü gerekirken yazılı şekilde reddi usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir”¹³⁰. 5510 sayılı SSGSSK’nun 92. maddesine göre ise; “...Bu Kanunda yer alan sigorta hak ve yükümlülüklerini ortadan kaldırmak, azaltmak, vazgeçmek veya başkasına devretmek için sözleşmelere konulan hükümler geçersizdir”.

Günümüzde sosyal güvenlik hakkı toplumun tüm bireylerine sağlanması gereken bir kamu hizmeti olarak görülmektedir¹³¹. Zira gerek Anayasal bir hak olan gerek yasalarca güvence altına alınan sosyal güvenlik hakkı devletin sağlamakla yükümlü olduğu bir haktır ve devlet bu hakkın yaşama geçmesi için aktif bir çaba içinde olmalıdır. Türk Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda Anayasanın 5. maddesinde yer alan “devletin temel amaç ve ödevleri” ile 60. maddesinde bulunan “sosyal güvenlik hakkı” arasındaki bağlantıyı işaret etmiş ve kişilerin sosyal güvenliğini sağlamanın devletin görevi olduğunu belirtmiştir¹³².

sosyal güvenliğini sağlayan araçlardan biri olarak oluşturulmuş ve kendisine anayasal görevler yüklenmiş bir Kurum biçiminde ortaya çıkmıştır. Sosyal Sigortalar özel türden bir sosyal güvenliktir. Kişiyi sıkı sıkıya bağlı bir temel güvenlik hakkından vazgeçilemez ve başkalarına devredilemez. Nitekim Sosyal Sigortalar Kanunu, 6. maddesiyle bu ilkeyi aynen benimsemiş ve hüküm altına almıştır” Yargıtay 10.HD, Karar Tarihi: 01.06.1992, Esas Numarası: 1992/301, Karar: 1992/6164 (www.sinerjimevzuat.com.tr).

130 **Yarg. 10.H.D.**, Karar Tarihi: 21.02.2000, Esas Numarası: 2000/798, Karar Numarası: 2000/932. (**Turan**, Ercan; “Sosyal Güvenlik Hakkı”, Kamu-İs; C: 7, Sayı: 3/2003, s. 13).

131 **Dilic**, Sait; “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler arasındaki ilişkiler”, AÜSBFD 1980, C.XXXV, Sayı:1, s. 79.

132 “Devletin temel amaç ve görevleri arasında insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak, kişiyi mutlu kılmak, onların hayat mücadelesini kolaylaştırmak, insan haysiyetine uygun bir ortam içinde yaşmalarını sağlamak gibi hususlarda yer alırlar. Gerçekten, yarattığı gelecek güvencesiyle bu mutluluğa hizmet eden araçlardan biri de kişinin sosyal güvenliğinin temin edilmiş olmasıdır. Devletin, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşunun kimi kaynaklarından elde etmekte olduğu gelirlerinden bir bölümünü daha önemli telakki ettiği sosyal çıkarlar için borçlularından almaktan vazgeçmesi iddia edildiği biçimde sosyal güvenlik kuruluşlarını göstermelik birer kuruluş haline getirecek bir davranış olarak nitelenemez... Kişinin sosyal güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmak devletin ödevidir. Bu ödevini yine Anayasa’nın bir başka kuralına göre ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde üstlenen devletin bu alanda kaynağı belirlemek, yani kaynaklar yaratmak, kimilerinden vazgeçmek, tüm sosyal güvenlik kuruluşlarını birleştirmek, icabında başka bir yapıya sahip kılmak hususunda geniş takdir yetkisine sahip olduğu söz götürmez. Kurum kaynaklarının yetmezlik gösterdiği alanlarda ona yardım edecek olan yine devlettir”. AYM, Karar Tarihi: 21.10.1986, Esas: 1986 / 16 Karar: 1986 / 25 (www.sinerjimevzuat.com.tr).

SONUÇ

Sosyal politika; odak noktasına geleneksel olarak ücretli istihdamını yerleştiren, fakat daha geniş anlamıyla ele alındığında özellikle dezavantajlı sosyal sınıfların refah düzeyini arttırmayı amaçlayan ve bu bağlamda toplumla kaynaşmalarını sağlamayı hedefleyen politikalar bütünü olarak ifade edilebilir. Başka bir tanımıyla ise sosyal politika, toplumdaki sosyal sınıf ilişkileri, hareketleri, mücadeleleri ve çelişkileri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya yönelik çalışmaları konu edinmiş bir disiplin olarak ifade edilmiştir. Bu disiplin; sosyal güvenlik (sosyal sigorta, sosyal yardım ve hizmetler), endüstri ilişkileri (sendikalar, toplu pazarlık süreci, çalışma koşulları, ücret politikası vb.) ve en geniş anlamıyla sosyal haklar gibi alanlarda politika üretmeye çalışır. Ancak bunların da ötesinde sosyal politikanın, tarihten, siyaset felsefesinden ve sosyolojiden beslenerek geliştiğini ve neredeyse tüm toplumsal olaylarla yakından ilgili olduğunu belirtmek gerekir.

Sosyal güvenlik hakkı devlete pozitif faaliyette bulunma ödevini yükleyen bir sosyal haktır. Nitekim devlet bu suretle bu hakkı hayata geçirme ve kişilerin sosyal güvenliklerini çalışıp çalışmamalarına ve hatta vatandaş olup olmalarına bakmaksızın sağlama yükümlülüğü altındadır. Bu itibarla bir ülkede sosyal güvenliğe ilişkin bir sistemin oluşturulması ve bireylere sosyal güvenliğin sağlanması aynı zamanda temel insan haklarından bir tanesinin yerine getirilmesi gibi bir fonksiyonu yerine getirir.

KAYNAKÇA

Akad, Mehmet Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı, Kazancı Hukuk Yayınları No:112, İstanbul 1992.

Akbaş, Dilek; Avrupa Birliği Sosyal Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.

Aktan, C. Can/Özkıvrak, Özlem; Sosyal Refah Devleti, İstanbul 2008.

Allison, McClelland; Social Policy In Australia, Oxford University Press, Melbourne 2014.

Altan, Ö. Zühtü ; Sosyal Politika, 2. Bası , Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2004.

Andersen, Gosta Esping; “Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri”, Sosyal Politika Yazıları, Der.: Ayşe Buğra/ Çağlar Keyder, Çev.: Burcu Çakar/Utku Balaban, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2006.

Arıcı, Kadir; “Beveridge Planı”, GÜİİBF Dergisi, Yıl: 1986, Sayı: 1-2, C.2.

- Arıcı, Kadir;** Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, Gazi Kitabevi, Ankara 2015.
- Bakırcı, Münevver Kübra;** Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Hakkı ve Engelliler, Yüksek Lisans Tezi , İstanbul 2008.
- Başbuğ, Aydın;** Sosyal Hukuk, Hukukun Toplumsal Temelleri, A Kitap Yayınları, Ankara 2010.
- Buğra, Ayşe/Keyder, Çağlar;** Sosyal Siyaset Yazıları, İletişim Yayınları, 3. Bası, İstanbul 2008.
- Coffey, Amanda;** Reconceptualizing Social Policy: Sociological Perspectives on Contemporary Social Policy, UK, Open University Press 2004.
- Çelik, Aziz** “Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye’nin Uyum Süreci-2”, Sendikal Notlar, Sayı: 25, Mart 2005.
- Çelik, Aziz,** AB Sosyal Politikası Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı, İstanbul 2006.
- Demirbilek, Sevda;** Sosyal Güvenlik Sosyolojisi, Legal Yayıncılık, İzmir 2005.
- Dilik, Sait;** Sosyal Güvenlik Kavramı, BATİDER, Haziran 1987, C.XIV, Sayı:1.
- Dilik, Sait;** “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler arasındaki İlişkiler”, AÜSBFD 1980, C.XXXV, Sayı:1.
- Doğan, İlyas;** Parçalayan Küreselleşme, Yetkin Yayınları, Ankara 2006.
- Doğan, İlyas;** Parçalayan Küreselleşme, Yetkin Yayınları, Ankara 2006.
- DPT,** Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2000.
- Dur, Varol;** “Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) Sosyal Güvenlik Politikalarındaki Dönüşüm”, Karatahta, Aralık 2015, Sayı:3.
- Ersöz, H. Yunus;** “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 53, Sayı: 2, İstanbul 2003.
- Flora, Peter/Arnold, J. Heidenheimer;** “ The Historical Core and Chancing Boundaries of the Welfare” Development of welfare States In Europe and America, edited by. Peter Flora, Arnold J. Heidenheimer, Transaction Publishers, New Brunswick, USA 1990.
- Gough, Ian;** “Refah Devleti”, New Palgrave Dictionary Of Economics, Vol.: 4, s. 895-896. (Çev: Kamil Güngör).
- Gökbunar, Ramazan/Özdemir, Harun/Uğur, Alparslan;** “Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 9 (2) 2008.
- Gökçeoğlu, Şebnem;** Sosyal Güvenlik Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

1994.

Gülmez, Mesut; Uluslararası Sosyal Politika, TODAEİ, Ankara 2001.

Gümüş, A. Tarık; Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010.

Güven, H. Sami, Sosyal Politikanın Temelleri, , 2. Bası, Bursa 1997.

Güzel, Ali/**Okur**, Ali Rıza/**Caniklioğlu**, Nurşen; Sosyal Güvenlik Hukuku, 16. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2016.

Hablemitoğlu, Şengül; Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004.

Hirst, Paul/ **Thompson**, Grahame; “The Future of Globalization” , Journal of the Nordic International Studies Association *Yıl: 2002, Sayı:37(3)*.

Huber, Ernst R.; “Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet”, AÜSBFD, C. XXVII, Sayı: 3-4, Ankara 1970. (Çev.: Tuğrul Ansay).

Kapani, Münci; “Sosyal Bir Devletin Belirgin Özellikleri ve Ekonomik ve Sosyal Alanlardaki Başlıca Ödevleri”, Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, İstanbul 1982.

Karabulut, Bilal; “Küreselleşme Ekseninde Stratejik Öngörüler”, Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler, Platin Yayıncılık, Ankara 2005.

Kazgan, Gülten; Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul, 1997.

Kennedy, Paul.; Preparing For The Twenty- First Century. Random House , New York 1993.

Kleinmann, Mark; “Kriz Mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”, Sosyal Politika Yazıları, Der.: Ayşe Buğra/Çağlar Keyder, Çev.: Burcu Yakut Çakar/Utku Balaban, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2006.

Korkusuz, Refik/**Uğur**, Suat; Sosyal Güvenlik Hukuku, 4. Bası, Ekin Yayınları, Bursa 2015.

Luhmann, Niklas; Refah Devleti'nin Siyaset Teorisi, Bakış Yayınları, İstanbul 2002 (Çev.: Medeni Beyaztaş).

Mishra, Ramesh; Globalization and the Welfare State, Edward Edgar Publishing, Cambridge 2000.

Mollamahmutoğlu, Hamdi; “Sosyal Güvenlik ve Özelleştirme”, Sosyal Güvenlik, Sorunlar- Çözümler, Özçelik-İş Sendikası Yayınları, No:15, Şubat 1999.

Özateşler, Mustafa; “İktisadi Açıdan Liberal Devlet, Sosyalist Devlet, Sosyal Devlet- I”, E.Ü. İktisat Fakültesi Dergisi, Yıl:1, Nisan 1980, Sayı: 1.

Özaydın, Mehmet Merve; Küreselleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Sosyal Politikalarda Yaşanan Değişimin Analizi, Doktora Tezi, Ankara 2007.

Özdek, Yasemin; “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları” Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ed. Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara 2002.

Özdemir, Süleyman; Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Doktora Tezi, İstanbul 2004.

Özdemir, Süleyman; Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Doktora Tezi, İstanbul 2004.

Özüğurlu, Metin; “Sosyal Politikanın Dönüşümü: Sıfatın Suretten Kopuşu”, Mülkiye Dergisi, C.XXVII, Sayı: 227, Ankara 2003.

Pierson, Christopher; Beyond The Welfare State? The New Political Economy of Welfare, Polity Press, Cambridge 2001.

Pierson, Christopher; Modern Devlet, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul 2000. (Çev.: Dilek Hattatoğlu)

Robertsen, Robbie; The Three Waves OF Globalization A History Of A Developing Global Conciousness, Frenwood Publishing And Zed Books Nova Scotia And London 2003, s. 4

Strange, Susan; The Retreat Of The State: The Diffusion Of Power In The World Economy. Cambridge University Press, New York 1996.

Sunal, Onur; Çocuğa Yönelik Sosyal Politika, Doktora Tezi, Ankara 2009.

Sunay, Reyhan; Tartışılan Egemenlik, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.

Şenocak, Hasan; “Sosyal Güvenlik Sistemlerini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç İçinde Değerlendirilmesi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 2009, Sayı: 56.

Şenkal, Abdülkadir; Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa Yayınları, 1. Bası, Ağustos 2005.

Şişman, Yener; Sosyal Politika ve İş Hukuku, Eskişehir 2002.

Talas, Cahit; Toplumsal Politika, İmge Kitabevi, Ankara 1990.

Tanör, Bülent; Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, May Yayınları, İstanbul 1978.

Taşçı, Faruk; Sosyal Politika-Ahlak İlişkisi, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Tittmuss, Richard M.; Social Policy, Edited by Brian Abel Smith and Kay Titmuss, Open University Set Book 1990.

Toker, Dereli; “Teknolojik Değişmeler, Çalışma İlişkileri ve Yeni İstihdam Türleri”, **Çalışma Yaşamında Dönümler**, Der.: Aşkın Keser, Ezgi Kita-

bevi 2002.

Tokol, Aysen; Sosyal Politika, 2. Bası., Bursa 2000.

Tuncay, Can/Ekmekçi, Ömer; Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Beta Yayınları, 18. Bası, İstanbul 2016.

Turan, Ercan; “Sosyal Güvenlik Hakkı”, Kamu-İş 2003, C.7, Sa.:3.

Tutar, Hasan; Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2000.

Üçışık, H. Fehim; Sosyal Güvenlik Hukuku, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2015.

Ünver, Naci; “Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinleştirilmesi”, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü Yayınları, İkinci Türkiye İktisat Kongresi, İzmir 2-7 Kasım 1981.